

**SOYA O'ZBEKISTONDA OZIQ - OVQAT XAVFSIZLIGINI
TA'MINLASHNING
MUHIM MANBAI SIFATIDA.**

*Fozilov Sherzod Musurmonovich- Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy
universiteti tayanch doktoranti, Toshkent shahri*

*Ravshanova Umida Baxriddinovna,
Termiz davlat universiteti, o'qituvchi. Surxondaryo, O'zbekiston*

Annotatsiya: Jahon bozorida chorvachilik mahsulotlarining narxlari oshishi sharoitida go'shtga alternativ, yuqori sifatli oqsilning arzon manbai - soya o'simligi Surxondaryo viloyati sharoitida o'rganilib, tahlil natijalariga ko'ra, mintaqada oziq - ovqat xavfsizligini ta'minlashning istiqbolli yo'nalishlari aniqlandi.

Kalit so'zlar: Soya, oqsil, moy, hosildorlik.

Аннотация: В условиях роста цен на продукцию животноводства на мировом рынке в условиях Сурхандарьинской области изучен альтернативный мясу, дешевый источник высококачественного белка - соя, и по результатам анализа определены перспективные направления обеспечения продовольственной безопасности региона.

Ключевые слова: Соя, белок, масло, продуктивность.

Annotation: In the conditions of the increase in prices of livestock products in global market, an alternative to meat, a cheap source of high-quality protein - soybean was studied in the conditions of the Surkhandarya region, and according to the results of the analysis, promising directions for ensuring food security in the region were determined.

Key words: Soy, protein, oil, productivity.

Hozirgi kunda oziq-ovqat xavfsizligi muammosi jahon iqtisodiyoti va siyosatining rivojlanishidagi asosiy muammoga aylandi. Qurg'oqchilik va tabiiy ofatlar oziq - ovqat narxining keskin oshishiga va dunyoning rivojlanayotgan mintaqalariga qattiq ta'sir ko'rsatdi. Mutaxassislarning fikricha, agar odam kamida

sutkasiga 90g to'liq oqsilni olsa, oziq - ovqat xavfsizligi va barqaror rivojlanishning yuqori darajasi ta'minlanadi. Biroq, dunyo aholisining yarmidan ko'pining ratsioni sog'lom ovqatlanish me'yorlariga javob bermaydi: oqsilli oziq-ovqat mahsulotlarining tanqisligi kuzatilmoqda, ularning asosiy manbalari hayvonot mahsulotlari va ba'zi o'simlik mahsulotlari hisoblanadi. Shu bilan birga, aholining katta qismi uchun go'sht narxi juda yuqori hisoblangani bois, bunday sharoitda uning o'rnini bosuvchi o'simlik - soya eng muhim proteinli oziq - ovqat mahsulotiga aylanadi.

O'zbekistonda ayniqsa so'ngi yillarda o'simlik moyi bilan ta'minlash muammosi dolzarb bo'lib turibdi, chunki aholining unga bo'lgan ehtiyoji yil sayin ortib bormoqda. O'simlik moylari nafaqat oziq - ovqat sanoatida, balki qimmatbaho texnik xom ashyo sifatida ham foydalanish uchun yuqori salohiyatga ega - ular qurituvchi moy, linolyum, bo'yoq va lak ishlab chiqarish, sovun tayyorlashda va tibbiyotda xom ashyo bo'lib xizmat qiladi. To'yinmagan yog'li kislotalarning mavjudligi tufayli ular hayvon yog'lariga qaraganda foydaliroqdir.

O'zbekistonda soya bozorining shakllanish asoslarini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, oziq - ovqat muammosini hal qilishning eng samarali usullaridan biri bo'lgan soya ishlab chiqarish hajmini rivojlantirish va ko'paytirish maqsadga muvofiqdir. Lekin shu bilan birga, soya mahsulotlarini qayta ishlash mahsulotlarining asosiy iste'molchisi bo'lgan chorvachilik sanoatini davlat tomonidan qo'llab - quvvatlash darajasiga e'tibor qaratish lozim.

Shu munosabat bilan hukumatimiz tomonidan ushbu tarmoq mahsulot sifatini oshirish va uning istiqbolli turlarini kengaytirish, xom ashyosidan to'liq hamda samarali foydalanishni tartibga solish maqsadida bir qator meyoriy hujjatlar qabul qilindi. Shu jumladan, Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 31 yanvardagi "2017-yilda moyli ekinlarni yetishtirish bo'yicha Qoraqolpog'iston Respublikasi Vazirlar kengashi va viloyatlar hokimliklari hamda "O'zpxatayog' " AJ tomonidan amalga oshiriladigan chora-tadbirlar" dasturiga muvofiq, mamlakatda moyli ekinlarni yetishtirish hajmlarini ko'paytirish hamda mazkur dastur asosida ishlab chiqilgan chora tadbirlarning belgilangan muddatlarda va to'laqonli bajarilishi ustidan

muntazam monitoring yuritish, aniqlangan kamchilik va muammolarni o'z vaqtida bartaraf etish bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Respublikamiz Prezidentining 2017 yil 14 martdagi — 2017-2021 yillarda Respublikada soya ekini ekishni va soya doni etishtirishni ko'paytirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-2832 - sonli qarorida aholini arzon va sifatli iste'mol o'simlik moyi bilan ta'minlash maqsadida, turlicha tuproq va iqlim sharoitlariga moslashgan, ertapishar, serhosil, kasallik va zararkunandalarga chidamli bo'lgan soyaning nav va duragaylarini yaratish hamda uni ekish, soya o'simligini yetishtirish bo'yicha ilg'or tajribaga ega bo'lgan xorijiy hamkorlarni jalb qilishdek muhim vazifalarni amalga oshirish ishlari e'tirof etilgan [1].

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishda soya o'simligini yetishtirish iqtisodiy jihatdan eng samarali usullardan biri hisoblanadi chunki o'simlik moylarini ishlab chiqarish hayvonlarga qaraganda 5-7 barobar arzonroqdir [2].

Soya mahsulotlari ishlab chiqarish va bozorining rivojlanish istiqbollari baholab, biz ishonch bilan aytishimiz mumkinki, ular hozirgi asrda odamlarning ratsionida hech bo'lmaganda muhim o'rinlardan birini egallaydi. Bu baho butun dalillarga asoslangan bo'lib, ularning eng muhimi jahon ahamiyatiga ega. Bu barcha mamlakatlarning barqaror rivojlanish konsepsiyasini amalga oshirishga bo'lgan intilishidir, uning hal qiluvchi jihatlaridan biri oziq - ovqat muammosini dunyo aholisining asta - sekin o'sishi sharoitida hal qilishdir. Bu insoniyat ko'pchiligining hayvon oqsillarini istemol qilishdan o'simlik oqsillariga o'tishi oziq - ovqat muammosining keskinligini bartaraf etish imkoniyatini ochib beradi.

Odamlar oziq - ovqat uchun ishlatadigan 350 turdagi o'simliklardan, soya tarkibida oqsil, yog', mineral tuzlar va vitaminlarning eng uyg'un kombinatsiyasi mavjud. Masalan, soya oqsili go'sht mahsulotlarini ishlab chiqarishning tannarxini pasaytiradi va ishlab chiqarish jarayonini yaxshilaydi. Har yili dunyoda oziq -ovqat, ozuqa va sanoat maqsadlarida foydalanish uchun soya oqsiliga bo'lgan talab oshib bormoqda.

Soya-qimmatbaho yog'li va yuqori proteinli ekin. Soya oqsilining aminokislotalar tarkibi barcha o'simlik oqsillari manbalaridan eng muvozanatli

hisoblanadi va ba'zi istisnolardan tashqari, yuqori sifatli hayvon oqsillari tarkibiga o'xshaydi. Shu tufayli, soya fasulyesi bir yillik dukkakli va moyli ekinlar orasida ekish maydoni va donning yalpi hosili bo'yicha dunyoda birinchi o'rinda turadi [3].

Bunday sharoitda, soya va uning qayta ishlangan mahsulotlari bozorini shakllantirish usullarini o'rganish zarurati O'zbekiston uchun sabzavot va hayvon oqsillari yetishmasligi muammosini hal qilishda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu munosabat bilan, paxta seleksiyasi, urug'chiligi va yetishtirish agrotexnologiyalari ilmiy tadqiqot instituti Surxondaryo ilmiy tajriba stansiyasida soyaning 4 ta istiqbolli (mahalliy Baraka, To'maris-man 60, Ustoz MM-60 va horijiy Vilona) navlari ustida olib borilgan tajribalar shuni ko'rsatdiki tuproqda namlik sharoiti yetarli bo'lganda hosildorlik gegtoriga Vilona va To'maris-man 60 navlarida 20-21 sentner, Baraka va Ustoz MM-60 navlarida 27-30 sentnerni tashkil etdi, kimyoviy tarkibi ko'rsatkichlaridan esa 45-52% oqsil va 17-25% moy mavjudligi aniqlandi.

Bundan tashqari soya o'simligi, oqsilli oziq-ovqat mahsulotlari etkazib beruvchi, chorva va pararandalar uchun to'yimli ozuqa, shuningdek tuproq unumdorligini oshiruvchi bo'lib hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, soya maydonlarini kengaytirish va uni qayta ishlashni yo'lqa qo'yish orqali go'sht ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, mamlakatning oziq - ovqat xavfsizligini mustahkamlash, ish o'rinlarini yaratish, go'sht ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish va sifatini yaxshilash, byudjet daromadlarini ko'paytirish va mavjud resurslarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 martdagi — 2017-2021 yillarda Respublikada soya ekini ekishni va soya doni yetishtirishni ko'paytirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-2832-sonli qarori.

2. Фролов В. Соя: плюсы и минусы / В. Фролов, Н. Сарбатова, О. Сычёва // Животноводство России. – 2007. – № 11. – С. 54–55;

3. Дон Р. Соя. Дорога в будущее. — М.: Социально-политическая
мысль, 2005.